

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 21

Заснований в 1996 році

Рівне – 2002

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 21. — Рівне: РДГУ, 2002. — 146 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання, розвитку і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробійов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 10 від 31.05.2002 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 1.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2002

4. Кириллова Г.Д. Развитие воображения у детей младшего дошкольного возраста. – М., 1971. – 19 с.
5. Кудрявцев В.Т., Синельников В.Б. Ребенок-дошкольник: новый подход к диагностике творческих способностей //Дошкольное воспитание. – 1995. – № 10. – С. 62-70.
6. Минская Г.И. Переход от наглядно-действенного к рассуждающему мышлению. – М., 1954. – 24 с.
7. Селеверстова Н.Я. Психодиагностика ребенка: за и против //Вопр. психологии. – 2000, – №3. – С. 14-22.
8. Синельников В.Б. О путях изучения процессуальной стороны детского творчества //Личность в системе деятельности: Тезисы. докл. регионал. науч.-прак. конф. – Новосибирск, 1993. С. 131-133.
9. Ainsworth-Land V. Imaging and Creativity: an Integrating Perspective //Journal of Creative Behavior, 1982, V. 16 (I). P. 5-23.
10. Kovatch T. /Relations between Creativity and Intelligence at Preschool Age/ Psychologia a Patopsychologia Dietata, 1983. V. 18 (8). P. 497-506.
11. Moran J., Milgam R, Sowyers J., Fu V. Original Thinking in Preschool Children //Child Development, 1983 (Dec), V. 143 (2). P. 289-291.
12. Torrence E., Hall L. Assessing the Further Reaches of Creative Potential //Journal of Creative Behavior, 1980. V. 14 (1). P. 1-19.
13. Wolf F., Larson G. On Why Adolescent Formal Operator May not be Creative Thinkers //Adolescence, 1981(Sum).V.16 (62).P.345-348.

Одержано редакцією 23.02.2002

УДК 373. 2

Г. Ф. МЕНАЛЮК

С.РУСОВА ПРО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МАТЕМАТИКИ

Багата і цікава педагогічна спадщина Софії Федорівни Русової, відомого українського педагога, фундатора дошкільного виховання у нашій країні.

Ознайомлюючись з теоретичними аспектами дошкільного виховання, викладеними С.Ф. Русовою в працях “Дошкільне виховання”, “Теорія і практика дошкільного виховання”, “Нові методи дошкільного виховання”, “Нова школа” та інших, ми знаходимо цікаві думки щодо навчання дітей математики, чи “аритметики” (за висловом С.Русової). Вони є досить актуальними сьогодні, коли відбувається оновлення й удосконалення дошкільної освіти в Україні, коли сама проблема навчання дітей математики набуває дедалі більшого значення.

С.Русова у своїх працях не раз підкреслювала значення математичних знань. “Математичні знання потрібні в житті людини”, – писала вона. Потрібні “на всіх ділянках господарського життя, як на найнижчому, так і на вищому, для великого торгу, для інженера, архітектора”. “Математичні знання потрібні також і для розуміння астрономії, хімії, фізики, географії, статистики й ін.”. С.Русова вважала, що “математика – найкращий продукт для формування розуму”. Вона привчає “до порівняння, до ясного розуміння того, що більше, а що менше цілого й його частини, до повного логічного ходу думання, до дуже точного вислову”. На її думку, “математика допомагає численними засобами підходити до правди, знаходити найповніший шлях доказів, навчає розбиратися в різних доказах”, “математичні вправи дають добру звичку до концентрації уваги, вони дають розумові критичного напрямку”.

Тому Софія Русова радила включати вивчення “аритметики” в програми всіх дошкільних установ. При цьому закликала давати дітям “найясніше розуміння перших ґрунтовних математичних аксіом, щоб далі упевнено будувалася пізніше абстрактна праця”.

Всі потрібні для дитини знання С.Ф.Русова ділила на такі: “те, що дитина сама без нашої допомоги може набути; те, яке дитина може придбати при певній нашій допомозі, й те, чого дитина придбати без нашої допомоги зовсім не може”. Математичні знання вона відносила до таких, які дитина може здобути тільки за допомоги дорослих.

С.Русова визначила обсяг математичних знань, якими повинні оволодіти дошкільнята. Важливе місце в математичній програмі вона відводила числам та цифрам. Але при цьому

радила у дошкільних установах не захоплюватися навчанням дітей рахувати до великих чисел, “ліпше присвятити тижні, щоб дати дітям певне розуміння одного числа, розкладаючи кожне на його частини, додаючи та віднімаючи й переводячи все це на конкретних предметах, у живих оповіданнях”. Цю пораду С.Русової ми вважаємо особливо слушною сьогодні, коли дітей у дошкільних закладах вправляють у запам’ятовуванні послідовності чисел натурального ряду в межах 100.

Рекомендувала С.Русова ознайомлювати дітей з вагою й мірами вимірювання; з геометрії ознайомлювати з формами – чотирикутника, трикутника, куба, цеглини, циліндра, кола й т.п.; вважала за потрібне викликати у дітей розуміння грошей, роз’яснювати дітям їх історичне значення. При цьому Софія Русова писала: “Значення математики для дитини не так у змісті – що вона вчить, як у тому, як вона вчить”.

У працях “Дошкільне виховання”, “Нові методи дошкільного виховання” Софія Русова описує шляхи розвитку у дітей математичних уявлень. Серед них: вправи, творча праця, ігри, пісні, живі оповідання, спостереження, екскурсії, ритмічна гімнастика.

Особливу роль вона відводила вправам. “Нема самої арифметики, а є постійні рахункові вправи при кожній праці, в кожному випадкові”, – писала С.Русова. Усі вправи, на думку С.Русової, мають складатися з таких процесів:

“1. Порядковий рахунок від 1 до 10. Проводиться він і на гімнастиці, і на екскурсіях, і на кольорових картончиках, і при роздачі олівців вартівими або шклянок для молока і т.п.

2. Ріжні комбінації з числами 1 – 10: розклад картончиків, оповідання, Різдвяне дерево, гра в крамницю, голубник (вирізають з картону, ліплять голубів).

3. Пісні. Діти утворюють коло-ставок. У середину заганяють дітей-рибок (не більше того числа, яке діти добре вивчили), діти стежать, щоби не було ані на одну рибку менше або більше. Потім одній дитині зав’язують очі, а вона довгим прутиком, лозинкою ловить риб – до якої доторкнеться, та мусить вийти із ставка. Діти за кожним разом рахують, скільки рибок залишилось.

4. Вчать цифр, малюючи щось на картках.

5. Діти повинні одразу визначити кількість різноманітних предметів без рахунку і т.д.”.

Аналіз вправ, пропонованих С.Русовою, свідчить, що вона в якійсь мірі недооцінювала значення лічби всіх елементів конкретної сукупності і замінювала цю діяльність сприйняттям цілісної групи і позначенням її кількості. Причина цього – вплив структурної (гештальтистської) психологічної теорії, з одного боку, і дидактики Лая – з іншого боку.

Особливе значення у навчанні математики, на думку С.Ф.Русової, повинен мати зв’язок математичних знань із життям. Вона писала: “Діти знаходять приємність в тому розумовому процесі, що приводить до розв’язання різних математичних проблем, задач, особливо коли вони тісно зв’язані з життям”.

С.Русова радила садівникам, навчаючи дітей, викликати у них активність думки та пізнавальний інтерес, “перші розуміння числа давати так, щоб це зацікавлювало дітей і давало працю абстрактному мисленню”. Вона не раз підкреслювала, що “знання арифметичне має бути таким же радісним, приємним дитині, як і знання про якого-небудь зайчика, або про конвалію, – тим же методом асоціацій, порівнянь, переробки – цебто лабораторно-інтуїтивним”. Викладаючи математику, радила “не впадати в монотонність, не лякати дітей складністю”. “Усі праці, усі завдання пропонувати відповідно до індивідуальності, щоб не запанувала страшна гостя – нудьга та байдужість”.

Цілком справедливо С.Русова вважала, що основою пізнання для дитини-дошкільника є чуттєве пізнання. Тому вона наголошувала, що через дитячу свідомість мусить “перейти чимало чуттєвих приймань математичних уяв; дитячий розум має коло них так ретельно попрацювати, щоб з них повстали нові абстрактні уяви”. “Чим більшим запасом конкретних приймань володіє свідомо дитина, то ясніше стануть перед нею певні абстрактні уяви, то дитина буде краще підготовлена до науки в школі, а zarazом і досягнуто буде одно із завдань дошкільного виховання – розвинути усі здібності дитини, підготувати з неї свідомого учня надалі”.

Оскільки чуттєво-дієвому сприйманню математичного матеріалу сприяє дидактичний матеріал, С.Русова радила в кожній дошкільній установі мати якнайбільше різних “реальних геометричних, арифметичних знарядь і по можливості самими дітьми в установі зробленими”.

“На цих предметах, конкретно оперуючи ними, комбінуючи їх різними й різноманітними способами, складаючи, відбираючи одні від одних, лише й можна в найлегший спосіб привчити дітей до операцій числами й уможливити засвоєння перших правил арифметики”. “Бажано, щоб ці речі були і цікаві, і гарненькі, щоб вабили зір дитячий, щоб приємно було їх розглядати і рахувати”, – писала вона.

До навчання дітей математики С.Русова ставила психологічні і культурні вимоги. До психологічних вона відносила: індивідуалізацію навчання, послідовність викладу математичного матеріалу, відповідність матеріалу віку дітей, відповідність творчим інтересам. До культурних вимог відносила: критичне обміркування обсягу і змісту науки, знайомство вчительки з сучасним становищем науки і педагогічними її основами, з тим, чого може дитина здобути собі від цього навчання.

Осмислення ідей С.Ф.Русової щодо навчання дітей математики сучасними педагогами і використання її рекомендацій у роботі з дошкільнятами може стати вадливим засобом підвищення результативності навчально-виховного процесу, збагачення інтелектуального та творчого потенціалу дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. – Катеринослав, 1918. – 162 с.
2. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. – Прага: Сіяч, 1924. – 125 с.
3. Русова С.Ф. Нові методи дошкільного виховання. – Прага: Сіяч, 1927. – 112 с.

Одержано редакцією 12.03.2002

УДК 373. 2

О. А.КОЗЛЮК

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У наш час знання англійської мови – вже не примха чи хобі, а часто – необхідність. І закладати підґрунтя майбутнього володіння іноземною мовою слід з дитинства. Спеціальні дослідження та практичний досвід свідчать про ефективність засвоєння іноземної мови саме в дошкільному віці, сензитивному для оволодіння мовами. Головна мета навчання дітей іноземної мови – розвинути в дитині її безмежні потенційні здібності, розширити коло уявлень про світ, дати можливість відчувати якомога більше радості від пізнання нового, а також озброїти дітей елементарними навичками усного мовлення, тобто навчити їх розуміти іноземну мову на слух і вести нескладні бесіди за вивченими темами, а також підготувати їх до подальшого опанування англійської, німецької та інших іноземних мов в школі. Для цього необхідно також розв’язати проблему наступності в оволодінні іноземною мовою дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, встановивши логічні зв’язки між підготовкою дошкільнят та молодших школярів.

Вивчення іноземної мови повинно бути нерозривно пов’язане з усією системою виховання в дитячому садку. Цей зв’язок буде сприяти і засвоєнню безпосереднього мовного матеріалу, і виробленню у дітей таких якостей, як спостережливість, кмітливість, швидкість орієнтування і т.п. Взагалі, заняття іноземною мовою в ранньому віці розвивають дитину всебічно. Навчання іноземних мов має вплив на сенсорне, моральне виховання та інтелектуальний розвиток дітей.

На заняттях з іноземної мови для вихователів (викладачів іноземної мови) відкривається широке поле виховних можливостей. Так, навчаючи дітей іноземної мови, вчитель одночасно розв’язує й виховні завдання. Наприклад, із сучасного морального виховання дошкільників фактично виключені поняття патріотизм, любов до Батьківщини, толерантне ставлення до людей різних національностей. Цей недолік можна подолати під час вивчення іноземної мови. На заняттях малята дізнаються про те, що в світі є багато людей, які розмовляють тією мовою, яку вони вивчають, до них потрібно ставитися з повагою, любов’ю.

Вивчаючи іноземну мову, з одного боку, діти краще засвоюють рідну мову, тому що вихователь постійно звертається до рідної мови дітей (перекладає окремі слова, фрази; зіставляє, протиставляє, порівнює мовні одиниці двох мов), тим самим у дошкільників

ЗМІСТ

Поніманська Т.І. Гуманістичне виховання як ціннісна взаємодія вихователя і дитини	3
Корепанова М.В. Дорослі як гарант психологічної захищеності дитини в дошкільному віці	7
Дичківська І.М. Актуальні проблеми педагогічної інноватики	9
Самсонюк Н.Ф. Прислів'я як засіб виховання у старших дошкільників почуття гумору	12
Горопаха Н.М. Наступність у екологічній освіті дошкільнят та молодших школярів	15
Маліновська Н.В. Використання ігрових методів у навчанні дошкільників іноземної мови	20
Аматьєва О.П. До проблеми формування комунікабельності як особистісної якості у дітей старшого дошкільного віку	22
Абдильманова Л.В. Формування основ фізичної культури у дітей молодшого дошкільного віку	27
Кот Н.М. Загальні засади спільної роботи дошкільного закладу та сім'ї з екологічного виховання	31
Богініч О.Л. Технологія формування вмінь спеціалістів дошкільного профілю здійснювати методичне керівництво фізичним вихованням дітей	35
Мельничук М.І. Орієнтовна програма спецкурсу "Історія християнської педагогіки"	38
Денисюк О.М. Роль української діаспори в національному вихованні підростаючого покоління	42
Крутії К.Л. Діагностування рівня сформованості граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку	46
Маковецька Н.В. Особливості становлення статевого образу дитини у процесі оздоровчої роботи в дошкільному закладі	51
Сухорукова Г.В. Художня сутність і методичні основи навчання дітей декоративного ліплення	55
Костогриз Т.О. Художнє виховання: від дитячого дошкільного закладу до школи	57
Трусова О.Л., Удіна О.М. Ігрові вправи як засіб навчання образотворчій діяльності	61
Дем'янюк Т.Д. Технологія педагогічної взаємодії консультанта-наставника і студентів академічної групи	65
Іванюта О.В., Яницька О.Ю. Особливості психологічних механізмів операціональної сфери візуального мислення	69
Синельников В.Б. Шляхи удосконалення діагностики творчих можливостей дітей дошкільного віку	74
Меналюк Г.Ф. С.Русова про навчання дітей математики	79
Козлюк О.А. Виховання дітей дошкільного віку на заняттях з іноземної мови	81
Мірошина Г.Г. Організаційно-педагогічна взаємодія дитячого садка та сім'ї у формуванні соціального досвіду дошкільнят	83
Глінчук Ю.О. Виховання почуття милосердя у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах кардіоревматологічного санаторію	86
Гринчук Т.В. Формування у дітей дошкільного віку ціннісного ставлення до оточуючого	89
Федорова Н.В. Педагогічні умови організації гуманістичної взаємодії педагогів та студентів як чинника підготовки до педагогічного спілкування	93
Бєлова С.А. Бременська наукова школа початку ХХ століття як педагогічна система	96
Войтко Л.О. Психологічний компонент вузівської підготовки вихователя	100
Фарина М.П. Формування музичної культури дітей в процесі виховання	105
Терешко Л.В. До питання виховання здорової дитини в сім'ї	107
Дронова О.О. Зображувальна діяльність дошкільників у контексті особистісно-орієнтованої освітньої парадигми	111
Старовойтенко Н.В. Гумор, як засіб виховання дитини в сім'ї	116
Димченко С.С. Минуле і сьогодення педагогічної спадщини Гната Хоткевича	119
Петрук Є.О. Проблема естетичного виховання на уроках обслуговуючої праці	124
Єпик О.В. Експресивні компоненти спілкування у вихованні моральних цінностей	127
Мельник О.В. Індивідуалізація підготовки старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії	132
Матвієнко О.Ф. Аналіз теоретичних основ формування економічних понять в навчальному процесі вищих навчальних закладів I-II рівнів	137
Відомості про авторів	143

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 21

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Горопаха Н. М.

Технічний редактор Курченко Н.

Комп'ютерна верстка Рахманова Л. О.

Здано до набору 25.12.2001 р. Підписано до друку 28.02.2002 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 18,72. Обл. вид. арк. 19,27. Замовлення № 12/1. Наклад 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 21. — Рівне: РДГУ, 2002. — 146 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 1.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378 ББК 74.20